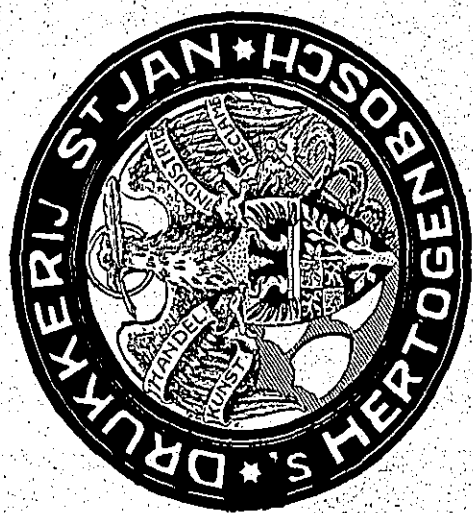

Stadblad

APRIL 1921						
Vrijdag	1	Dinsdag	12	Zaterdag	23	
Zaterdag	2	Woensdag	13	Zondag	24	
Zondag	3	Donderdag	14	Maandag	25	
Maandag	4	Vrijdag	15	Dinsdag	26	
Dinsdag	5	Zaterdag	16	Woensdag	27	
Woensdag	6	Zondag	17	Donderdag	28	
Donderdag	7	Maandag	18	Vrijdag	29	
Vrijdag	8	Dinsdag	19	Zaterdag	30	
Zaterdag	9	Woensdag	20			
Zondag	10	Donderdag	21			
Maandag	11	Vrijdag	22			

Princenhage.

Den 8sten Juni 1896 bezocht ik de gemeente Princenhage. Te ontsreeks 3 uur uit Ginneken vertrokken, kwam ik te ongeveer 3.30 aan het gemeentehuis te Princenhage. - Op het ruime plein voor het raadhuis had de harmonie vele nieuwsgierigen gelokt. - Op het rijtje met bloemen versierde Raadhuis vond ik B. en W. De burgemeester heette mij welkom, en verzocht mij plaats te nemen. - Met B. en W. dooliep ik de begrooting 1896, en wies ik er hen o.a. op, dat de kosten van het besteden van oude en gebrekkige lieden uit een policiaire oogpunt niet mo. gen worden opgedreven; dan is het beter, dat er van gemeentewege een subsidie van het betrokken armbes. tuur worde gegeven. -

Het gemeenteverslag over 1895 gaf tot enkele op. merktingen aanleiding, o.a. dat het getal school. gaande kinderen niet werd aangegeven.

Op mijne audiëntie verschenen de Hooglerw. Heer van Oers, kanunnik, deken van Breda en pastoor te Princenhage, en de heer Eerwaarde Heer Goo, pas. tor te Breek, beiden met hunne kapelaans. - Verder Dr. Vinke (een geschikte man), notaris Bosfers, die klaagde over de zaakwaarneming van den secreta. ris van Princenhage. - Jhr. St. van Oispen tot Sevenaer, Perwee, directeur van het postkantoor, van Hiesfen, directeur der Zuid-Nederl. Stoomtram. maatschappij, en Joling, hoofd der school. Prijzon. dere wenschen of verlangens hadden de Heeren niet.

Na de audiëntie bracht ik een bezoek aan de secre. tarie, dronk een glas port in de raadszaal, nam af. scheid van de wethouders, naar het schijnt een. voudige boeren met heldere koppen, waarna ik met den burgemeester in een rijtuig, waarvoor hij gezorgd had, plaats nam, om een toer door 'tll gemeente te doen. Allereerst reden we naar Breek; daar vond ik weer de Breekse harmonie, welke enkele nummers ten beste gaf, welke ik van uit mijn rijtuig aanhoorde; daarna reden we door tot de rivier, de 'sbark', om de 'beemden' = ± 1500. Hb. et. reei,

Princenhage.

weiland de ziele; vervolgens reden we langs Boschdal, een oud kasteel, afkomstig van de familie van Bijland, thans het eigendom van den Heer van Bieler, den oud-president der rechtbank te Breda. Vervolgens reden we langs den handdreef naar het Loesbosch, waar we uitsapten, om te voet een gedeelte van dat prachtige bosch te zien. Vervolgens reden we langs den straatweg terug naar het raadhuis te Princenhage, waar ik mijn rijtuig vond, om daarna mede vervolgens naar Breda terug te keeren.

De administratie bleek te Princenhage goed verzorgd; wel waren er enkele kleine opmerkingen te maken over de administratie van den ontvanger, maar van aangelang waren die niet.

De administratie der secretarie was zelfs zeer goed in orde; eene bijzondere goede wijze van inrichting der alphabetische naamlijst op het naar de huisnummers en de wijken ingericht bevolkingsregister trok de aandacht. — De notulen van B. en H. hadden minder spaarszaam moeten gehouden worden.

Den 1 September 1900 kwam ik weer in de gemeente; ik vond nog dezelfde wethouders als voor 4 jaar; de wethouder van Baal is Dijk: een kras verstandige boer; ook de wethouder Romme is een landbouwer.

De leden van den raad wonen over de gehele gemeente verspreid: 5 in de kom, waaronder de burgemeester en de wethouder van Baal & in. Dooijen; 1 te Bies, 2 in Beek; 1 te Groot Overvelth (wethouder Romme); 1 te Klein Overvelth; 1 te de Briel.

Geen rivaliteit tusschen 's Princenhage en Beek of andere gehucht; de burgemeester weet steeds zoo te schipperen, dat allen tevreden zijn, en dat de afgeschikten — Beek in de eerste plaats — zich niet verongelijkt achten.

Op mijn aanvraag verscheen slechts de secretaris Wermambol (dien ik bij mijn vroeger bezoek niet gesproken had) en Dr. Batenburg, sinds 20 jr gemeentebestuur. Deze laatste preekt de inwoners zeer; hij had geen toek van betelers; soms moest hij de menschen wel tussel geven, maar ze eindigden steeds niet te betalen. De geenen, dat hij aan te hoek hebben, waren gem

Princenhage.

invoelingen van Princenhage, moore werklieden van de suikerfabriek van Vriens, van een van de twee ijzerzjiterijen af van de sigarenfabriek van Boes; merkwold, dat den hiel en dan meer daar woonde.

De opvoet is byzonder geschikt voor groenten- en fruitteelt, en in de buurt van de kom wordt betaald met $\text{fl. } 2500$ tot $\text{fl. } 3000$ de $\text{fl. } 4$. Toen de hoveniers opgevoerd werden door Engelsche handelaars, werd voor twee jaren de vereniging „Brabantia” opgericht; de bekende onderwijzer van Bloppael was de ziel van de onderneming; hij wist, bij onbillijke behandeling door Engelsche firma's in 1899 een proces aan te voeren; Brabantia werd door den Engelschen rechter in het gelijk gesteld. Het is zeer jammer, dat van Bloppael juist verbanden werd als leeraar aan de Rijksleerbovenschool te Ossenen.

Het opvoet der hoveniers bepaald zeer goed; zij hebben over het algemeen 2 à 3 haaien; en verkopen de suetke langs de oever van de 's Princenhage. — In het najaar, alser op de trofstedes minder werck is, gaan de jonge mannen werken op de suikerfabriek en verlaten dan hooge loonen; inder volgers B. en H., werck dat niet verkerd op de redelijheid; het Hoericht op drankgebruik in de fabriek is vrij sterk; in de fabriek werken geest vrouwen; de zoogenoemde „peersneiders” (vrouwen, die de manden vullen bij het loopen van de slupen) komen uit Wageningen.

De boeren maken zelf hun boter; volgens B. en H. zandener ± 50 boeren zijn met ± 1 haaien; boeren kunnen brengen hun boter bij particulieren te Breda en beding en veel geld; zij kunnen geen werkwold krijgen, en betalen $\text{fl. } 150$ voor een knecht en $\text{fl. } 20$ voor een meid.

Het opvoet der arbeiders en klein liiden veel beter dan de boeren; een arbeider met een pr $\text{fl. } 4$, land heeft een portney, waarmede hij eigen werk doet, anderen helpt, en 's donstags uit gaat. Iedere arbeider slaakt ^{twee} eigen varkens; met de harnnen wordt in den regel het meel ^{en} betaald; de menschen houden dan het spekens voor eigen gebruik over. Ook het gebruik van rundveesch neemt zeer belangrijke toe; voor ± 25 jr waren ^{slechts} twee slagers, die ieder wellicht \pm een half heest verkochten; nu zijn er drie, die ieder 4 tot 6 besten slahten.

Princenhage.

De winkelstand klaagt steen en been over de concurrentie van Lijzen Slulp.

Als ik meer eens in Princenhage kom, moet ik met B. en W. de werkhouders voor herstelling van materieel van de Zuid-Nederlandsche Stoomtram maatschappij gaan kijken.

Donderdag, 2° April 1904 kwam ik weer in de gemeente. Threed er van uit Breda heen, en bezocht dezelfden dag Rijsbergen en Zundert. Per tram keerde ik van Zundert naar Breda terug.

Burgemeester Schrauwen werd als zoodanig metingang van 1 Maart 1904 eervol ontlaagen. Zijn opvolger, Jhr. Dommers, treedt eerst met alle in functie.

Ik werd ontvangen door de twee wethouders, Speck, waarnemend burgemeester, en Romme. — Als plaatsvervangend wethouder was nog aanwezig van Baal, een zoon van den vroegeren wethouder van dien naam, die in 1903 overleed, en als raadslid werd opgevolgd door zijn zoon.

Ik verleende audientie aan den oud-burgemeester Schrauwen, aan wien ik beloofde, bij gelegenheid van de Statenzitting in Juli want. te laten zien, wat ik aan de Regering schreef over zijn zoon, sollicitant naar de Burgemeestersbetrefting te Princenhage.

Ik zeide hem nog met nadruk, dat het Kameralid Michiels den onrechtvaardigen had beweerd, dat mijn aanbeveling van den Minister alfabetisch zou geweest zijn. — Mijn aanbeveling noemde de aanbevelingen in de volgorde, in welke ik ze ter benoeming voordreef. Op die lijst stond Schrauwen nr. 1, en Jhr. Dommers nr. 2.

Van B. en W. vernam ik, dat onder de boeren en onder den burgerstand geen gedwongen hervestigingen voortkomen. In het geheel zal 10% van de hervestigingen „gedwongen” zijn; alles onder de arbeiders (zoo wel boeren als fabrieksarbeiders). — 1/2% onwettige kinderen.

In het Postland zijn in den laatste tijd enkele huishouders met het Heike komen waren. Die Menschen valt nog al wat te zeggen: ruzies, stelen, onredelijkheid. —

Princenhage.

Bij periodieke verkiezingen is candidaatstelling in den regel voldoende; bij enkele vacatures worden dikwijls karot gewerkt bij de stemming, die gewoonlijk noodig is. Te veel niet met drank is de herbergen! Bij de laatste stemming stierf er de een candidaat met eene stem meerderheid: 331 van de 661. —

Ik raadt de sterk aan om het onderhoud der waterleidingen ten laste der gemeente te brengen; de heeren schenken er wel over naar te hebben. —

Van herhalingsonderwijs wordt weinig gebruik gemaakt. — Er is nog al schoolverzuim: te Princenhage meer dan te Breda. —

Broodsojebek wordt in Princenhage nooit geleden, er is veelal weinig of geen armoede. Er wordt niet gebedeld, wat vroeger nog wel geschiedde. — Er is pas eene Vincentiusvereniging opgericht; alleen voor Princenhage; particulieren behandelen zich, gezamenlijk gedurende 10 jaren ± ƒ 600 per jaar bij te draagen. —

De groote suikerfabriek aan de Markt, vlak bij Breda, is eigendom van Withouch, den eigenaar van de fabriek te Breda op Doorn. —

Op de ijzerfiterij de Etna van Klep werken ± 140 werkhouders uit Princenhage. Klep wordt als werkloos zeer geprezen.

Ik heb B. en W. sterk aangeraden, om de grensregeling Breda te namvaardigen. Het schijnt, dat de Heeren er wel over naar hadden.

Wen 1° Mei 1904 kwam ik weer in Princenhage. Voor mijn audientie hadden zich aangemeld Dr. Baalburg, en de Heeren Schrauwen, vader en zoon. Beroepszaken zijn niet bijzonder te vertellen hadden nam de audientie slechts weinig tijd in beslag, en had ik des vlags tijd om met B. en W. te praten.

Secretaris Wermelbal is er indertijd ingehaald door de geestelijkheid als tegenwicht tegen den protestantschen notaris Wosjers; van daar, dat zijn zwaarte-aanmerking zoo goed ging. Toen ^{Wosjers} Wermelbal vervangen werd door den Katholiek

Princenhage.

notaris Esfer, contracteerde deze met Wermuntal, dat deze laatste geen zaakwaarneming meer zou drijven. Over den uitslag van dat contract kregen de Meeren ruzie, en liepen ze thans in proces bij de Rechtbank te Breda.

Brabantia op zijn failliet, het bracht groote misère aan de leden, die de schulden moesten aanspinnen, en per kopst meer dan $\text{fl} 100$ moesten betalen.

Stans gaat op tuinbouwgebied de steunende kracht uit van de Afdeling Princenhage der Baroniesche tuinbouw afdeling; voorzitter dier Afdeling is burgemeester Dommert, secretaris Verhoeven. — Tuinbouwleeraar is de heer Camman, die algemeen zeer geprezen wordt, maar het veel te druk schijnt te hebben, en zijn werk in de twee provincien: Zeeland en Noordbrabant niet afleert.

Er zijn twee afdelingen van den Boerenbond: van die te Beek is de wethouder Komme, van die te Princenhage de wethouder van Raal voorzitter. —

De Beek is een coöperatieve roomboterfabriek, die dagelijks 7000 liter melk verwerkt; voorzitter van het bestuur is de wethouder Komme.

De boeren te Princenhage verhoopen de soete melk te Breda, of makken nog beter. Voor de betere bestingen ze hieropere forijzen, daard fabrieksbater uit Princenhage heen halen.

Geen rivaliteit tusschen Beek en Princenhage; geen rivaliteit tusschen boeren en boeren. In den Raad zitten drie burgers en 10 boeren. Zelfs een vacature na overlijden werd bij enkele candidaat stelling vervuld.

Goewel landbouwers als thaveniers gaabhet goed; dese laatste hebben meestal nog eenig beestbedrijf met enkele beeden.

Winkels betekenen niet veel; alles gaat naar Breda; als er in Princenhage een roomboterfabriek was, en de boeren daar heen oield ontvingen, dan zou er ook meer in de winkels te Princenhage gehocht worden.

Men is zeer dankbaar voor de hulp van G. S. om eene stappelaats te Beek te krijgen.

G. S. bequating 1900 werd $\text{fl} 700$ uitgebracht voor heton..

Princenhage.

derhoud der waterleidingen.

Gasfabriek gaat gelukkig goed; dekt op $\text{fl} 4000$ na, de rente en de aflossing + de exploitatie. Gas kost 13 cent de m^3 . Het $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{4}$ de gasfabriek gaan kijken; gasmeter van Doll $\frac{3}{4}$; wordt bovendien om half tien voor de laatste maal gemild.

Men gaat een nieuwe school bouwen; voorloopig met 4 lokalen, het plan is echter, en met den bouw wordt daarop gerekend, om later die school uit te breiden tot een 12 klassige school, en dan de oude school te Princenhage te sluiten. —

Grote moeilijkheden met Breda, dat het vuile water van de jamfabriek niet wil ontvangen; men hoop dat de wijsheid van G. S. een uitweg zal weten te vinden.

Den kort bezoek gebracht aan Mevrouw Dommert, en mij ten haren huize laten ophalen.

Den 20 Maart ¹⁹¹² kwam ik weer in Princenhage; ik reed er per auto heen van dit hotel de Kroon te Breda; later berocht ik nog Krijbergen en Eker, en keerde vandaar weer naar Breda terug.

Secretaris Wermuntal beunhaast nog altijd; burgemeester Dommert was er ingeslaagd Wermuntal en Esfer tot elkander te brengen; toen Dommert bij Esfer kwam, en hem het contact met Wermuntal te laten beideren, weigerde Esfer; en daarmee de wreed de heele zaak. Volgens het contract zou Esfer $\text{fl} 4000$ gegeven hebben aan Wermuntal, waartegen deze zich dan verband, zich voorbaan van alle hermhdering te onthouden. —

Stans heeft Wermuntal met zijn zoon samen een formeel zaakwaarnemers Kantoor opgericht, dat zaken doet onder den naam "Wermuntal en Co". —

De tuinbouw vereniging, van welke Dommert voorzitter was, is ontbonden en over gegaan in een specifiek Kroonsche vereniging, met niet meer dan 35 leden; Dommert nam als Voorzitter ontslag. —

De groententelk neemt toe, vooral den invloed van den tuinbouwleeraar Camman; men begint tamelijk veel met glas te werken. In 1912 zal het eerste verhuis - zo als er in het Westland 200 vele zijn - geboerd worden.

Princenhage.

Vaast de groentekultuur is de cultuur van aardbeien, en vooral van frambozen van veel belang. In 1911 waren er frambozenkelters, die bruto per hl. f. 2.000 maakten, waarvan zij netto ± f. 1000 overhielden.

Alles gaat naar de veiling te Breda.

Vaast de grote stoomzuivelfabriek te Beek, waar thans 5000 l. dagelijks verwerkt wordt, kwam er een grote stoomzuivelfabriek te Princenhage, welke in 1911 gesticht werd voor f. 32.000, en thans 3000 of 4000 liter melk dagelijks verwerkt.

De winkeliers maken geen beste zaken; de meesters gaan te veel naar Breda; enkele grote winkels kunnen er zijn.

De industriele ondernemingen werken druk; vooral de jaam fabriek neemt een goede vlucht.

De grondstof voor de gasfabriek - gasoline - is zeer duur; van daar, dat het bedrijf maar matig floreert.

Over het algemeen kan men zeggen, dat de gemeente floort, en in de laatste dertig jaren zijn alle klassen van menschen enorm vooruit gegaan. Dr. Waterburg, die sinds dertig jaren in Princenhage woont, in alle huishouders kint, en daardoor een bevoegd beoordeelbaar kan heten, contateerde mij dat op mijne audientie onder aanhaling van sprekende cijfers.

Gemeente bezit, behalve oude doop boeken ons geen archief, dat enigszins naam heeft.

Den 24 Juli 1917 kwam ik weer in Princenhage; Burgemeester Wemmer is vervangen door burgemeester Vermeulen, den oud burgemeester Jan Valkenburg. Deze kan geen woning vinden, en wil daarom tijdelijk te Breda (Bardiuslaan) gaan wonen: Er is slechts één huis open, de kroeg, het oude huis van Wemmer, door desen voor f. 2300 verkocht, en thans voor f. 3500 te koop.

Wethouder Romm (uit Beek) is 25 jr. wethouder; van Haal (uit Princenhage) ook reeds 13 jr. Geschiedt te menschen om mede te praten.

Secretaris Wermelbal liet zich weer niet zien; ook ontvanger Janen was onzichtbaar.

Princenhage.

De groente- en fruitkellers maken prachtige zaken; vooral frambozen en aardbeien brachten veel geld op. — Alles gaat naar de Bredasche veiling, volgens de voorschriften van Minister Boskma.

Ook de boeren maken goede zaken; maar hunne vooruitzichten zijn donker; geen voeder voor het ve in den aanst. winter; de Regering neemt alles in beslag.

De industrie werkt druk, vooral de jaam fabriek.

Werk gaat goed in de gemeente; armoede is er niet.

Voortdurend veel soldaten ingehuward; thans twee bataillons. Ook langzamerhand komt er veel geld in de gemeente; ook de kleine winkeliers kunnen goed bestaan.

De distributie van levensmiddelen kost aan de gemeente f. 1000. s maands.

Voortdurend zijn er nog 2 of 300 Belgische vluchtelingen in de gemeente; ook daardoor is de woningnood zeer groot.

Gevegeld worden er goed bezochte cursussen gegeven voor land- en tuinbouwers; — ook een kleine cursus is er geweest, maar die is te niet gegaan.

Van den Burgemeester gevraagd, dat dat het verslag van den toestand der gemeente meer zorg zal besteed worden; in dat over 1916 staat letterlijk niets.

Den 14 Juli 1921 bezocht ik Princenhage en Beberingen.

De laatste gemeenteraadsverkiezing bracht 9 nieuwe raadsleden; in den Raad zitten thans 9 Roomsche Katholiken, 1 Protestant, 1 arbeider, 1 socialist en 3 wilden. De beide wethouders werden herkozen.

Voor de burgerwacht is veel liefhebberij; de commandant Vollen, schijnt de rechte man op de rechte plaats.

De B. en W. eikvering van gedachten oerisfeld over den bouw van de afwaterleiding voor West Brabant. Naar mijne meening is het verkeerd, dat Jenny Weyerman ^{was} Directeur is. De bouw moet

Princenhage.

niet geleid worden door een fungerend Directeur maar door een werkelijk Directeur. Als men Jansz Weerman als zodanig wil benoemen, dan moet men dat direct doen, maar dan tevens eischen, dat hij direct voor alle andere betrekkingen bedankt.

Hij is tevens Voorzitter van den Raad van Commissarissen; dat gaat niet samen met directeur spelen. Het is bloemens bij de statuten verboden! En nu maakt men hem een Directeur!

Zoodra de waterleiding er is, kan men de brandweer behoorlijk organiseren.

De eigenaren van de Betonfabriek en van de Jamfabriek riechten uit de Verloopwinst, in die bedrijven behaald de "Reja" op, een ^{groote} fabriek van chocolade en suikerwerken; dat bedrijf gaat op het openbare slecht. De naam Reja werd ontleend aan de twee eerste letters van den naam der moederbedrijven.

De Meibouwen brengen veel geld onder de menschen; op de Vredasche veiling worden voor sommigen frambozen verkocht; ook de aardbeien brengen veel geld in.

De mentaliteit van het volk gaat langzaam achteruit; drankmisbruik is niet erg; maar er wordt ontraagelijk veel geld verdoen aan snappen.

Den 24 Juli 1925 bezocht ik Princenhage en spinniken. Het Raadhuis te Princenhage wordt verbouwd; ik werd waargenomen door W. en W. ontkomen in de kamer van den burgemeester.

Hoewel het particulier initiatief wel wat te hulp komt is er toch nog groote woningnood, en komen er nog vele ongenueschte samenwoningpen voor.

Bij de laatste Raadsverkiezing 5 nieuwe Raadsleden. Er zijn thans 10 burgers (waarvan er veertien 4 boerden), 3 boeren en 2 arbeiders. - 12 zijn N. N. 1 Juli 1925 werden 600 socialistische stemmen uitgebracht.

Sinds Juni 1924 geen werkloosheid meer gehad; de Algemeene Suiker R.F. raffineerde haar suiker

Princenhage

in de fabriek te Princenhage, en had daardoor het geheele jaar door behoefte aan veel werklustigen.

Distributiekosten levensmiddelenbedrijf, nog niet afgerekend met Vreda; men gaat met de eindafrekening niet accoord.

Oud archief heet goed geordend door Vermenbal; de gewoondige secretaris zal dat voort.

Dr. Babenburg is overleden; hij werd vervangen door Dr. van Plabbeek, over wien men zeer tevreden is.

De vroedvrouw te Beek kreeg haar conge; ze werd vervangen door Dr. van der Meer.

De waterleidingdienst is zeer noodzakelijk; zoo werden op de jamfabriek groote partijen bedorven jam, gedroogde groenten enz. in beslag genomen en vernietigd.

De vleeschkeuring ook noodzakelijk; goed geregeld; de boeren zijn er op vooruit gegaan.

Sinds 1 Januari 1925 kwamen 400 aansluitingen op de drinkwaterleiding tot stand; een verandering om de menschen lastaansluiten te dwingen zal wel niet noodig zijn.

Brandweer en gemeente reiniging beiden uitstekend verzorgd. De brandweer staat onder leiding van Vooren, den bekenden commandant van die beroepsvaart.

De chocoladefabriek Kuratta gaat niet meer zoo goed als vroeger; de citrofabriek Kefi gaat bepaald slecht.

De Hollandsche Kunstnijvel fabriek (Stelmeyer) en de betonfabriek van Stelmeyer gaan goed.

Tusschen de Kleerenklep, directuren van de ijsgietrij, de "Kna" is ruzie geweest; de Kleerenklep - B.A. Verbeek is er uitgelopen; hij was de koopman; hij verbaad zich aan een soortgelijke fabriek te Bepelen en daek daarvoor aan de Kna onnadelijke schade.

De winkelstand is niet veel; de menschen gaan liever naar Vreda.

Het belastbaar inkomen is 5.000.000 geweest; is

Pinnenhase

thans nog ruim vier, het blijft achteruitgaan.
De plaatselijke inkomstenbelasting bedraagt op 1/1 tot 5%.
Dividend en bankiers belasting niet meer dan 10.000.
De tuinbouw gaat bijzonder goed: op einddag
werd aan de veiling te Breda voor meer dan twee
ton geveild!

Pinnenhase